

Prof. dr Vladimir ČOLOVIĆ¹

Uticaj primene projekta Solventnost II (Direktiva EU br. 2009/138/EC) na osiguravajuća društva u Srbiji

APSTRAKT

Globalna ekonomska i finansijska kriza povećala je pritisak na poslovanje osiguravajućih društava. Postoji stalni pritisak koji se odnosi na prihode od premija, kvalitet finansijske imovine i optimizaciju procesa upravljanja štetama, a tu je i pojačan nadzor regulatornih tela. Izazov koji sada stoji pred evropskim osiguravajućim društvima je Direktiva EU br. 2009/138/EC, odnosno „Solventnost II”. Osiguravači, sada, moraju osigurati potpunu usklađenost sa Direktivom „Solventnost II”, dok im se sa druge strane pojavljuju nove poslovne i finansijske prilike. Dugoročno gledano, kvalitetno postavljanje ciljeva i uspešna primena sistema upravljanja rizicima omogućice veliki iskorak u odnosu na konkurenciju. Ali postoji problem kod primene ove Direktive, o čemu govori i predlog Direktive „Omnibus II” od strane Evropske komisije (Direktiva „Omnibus I” doneta je u novembru 2010), prema kojoj bi Evropska komisija dobila ovlašćenja za donošenje prelaznih mera, ako bi se procenilo da bi nastali poremećaji na tržištu primenom Direktive „Solventnost II”. Kad je u pitanju Srbija, uticaj „Solventnosti II” će nastati, pre svega, zbog: a) eventualnog preuzimanja i primene pravila „Solventnost II”; b) pripreme za ulazak u EU; c) reosiguranja; i d) osiguravajućih društava koja su u vlasništvu vlasnika iz zemalja EU.

Ključne reči: Osiguravajuća društva, „Solventnost II”, rizik, „Omnibus II”, nadzor.

Rizik i upravljanje rizikom u osiguravajućim društvima

Kad govorimo o osiguranju, govorimo i o riziku, odnosno da nema rizika ne bi bilo ni osiguranja. Različite vrste osiguranja vezane su za različite rizike. Što je rizik veći, to je veća mogućnost da se dogodi štetni događaj, odnosno osigurani

¹ Institut za uporedno pravo, Beograd.

slučaj. No, postoji opasnost i od uvećavanja broja rizika, kada se dovodi u pitanje samo osiguranje, tj. mogućnost jednog osiguravajućeg društva da pokrije određene rizike i da plati štetu, ako nastane osigurani slučaj. Činjenica je da se jedno osiguravajuće društvo može zaštititi i putem saosiguranja i reosiguranja, ali će zaštita biti veća ako se dobro definiše i proceni rizik i ako se njime može upravljati. Upravo su tome i posvećeni akti Evropske unije o kojima će biti reči u ovom radu, a koji mogu uticati na rad ne samo osiguravajućih društava osnovanih u članicama EU, već i u drugim državama, koje još nisu postale deo ove zajednice, među kojima je i Republika Srbija. Ovi akti mogu biti od uticaja na rad i na solventnost osiguravajućih društava u Srbiji na nekoliko načina, tako da se hitno mora raditi kako na usklađivanju zakonskih akata i akata osiguravajućih društava, kao i obavljanja poslova osiguranja – sa aktima EU, kao i novim okolnostima koje su nastupile u ovoj zajednici, kao i u drugim državama u svetu. No, da bi mogli da govorimo o uticaju ovih akata na rad osiguravajućih društava u Srbiji, moramo razumeti i definisati rizik, kao i instrumente kojima ćemo upravljati njime. Rizik je stanje neizvesnosti. No, kao što smo rekli, rizikom se može upravljati, što doprinosi njegovom optimalnom smanjivanju. Upravljanje rizikom predstavlja njegovu obradu, koja se sastoji iz tri osnovne komponente: – identifikacije i ocene rizika; – izbora i primene metoda upravljanja rizikom; i – nadzora nad rezultatima primenjenog metoda. Identifikacija i ocena rizika je postupak usmeren ka individualizaciji i definisanju rizika, a što mora imati osnov u kvalitetu prikupljenih informacija. Izbor i primena metoda optimalnog upravljanja rizikom je postupak usmeren na svođenje rizika na prihvatljiv obim. Nadzor nad rezultatima primenjenog metoda je postupak usmeren ka kvalitativnoj i kvantitativnoj razradi ekonomskih efekata proizvedenih u postupku upravljanja rizikom. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je najvažniji element upravljanja rizikom izbor odgovarajućeg metoda upravljanja, s obzirom na to da taj izbor mora imati osnov u odgovarajućoj dobroj proceni.² Zaštita od rizika zavisi, na prvom mestu, od pravilne procene i deobe rizika, koja zavisi od tri faktora, i to: 1) bonitet osiguravača – osiguravač mora imati dovoljna sredstva da bi mogao da izvrši podelu rizika u okviru svoje organizacije osiguranja, 2) veličina rizika, koja mora biti izražena kroz sumu osiguranja, i 3) treći faktor je odnos prvog i drugog faktora, odnosno odnos između boniteta osiguravača i veličine rizika. Kada je taj odnos negativan, tj. kada je veličina rizika tolika da bi ugrozila bonitet osiguravača, tada osiguravač povećava svoj bonitet, odnosno mogućnost osiguranja, ili kroz reosiguranje ili kroz saosiguranje. No, moramo reći da saosiguranje ne isključuje mogućnost reosiguranja. Naime, ako je veličina rizika takva da prelazi bonitet,

² B. Matijević, *Osiguranje (menadžment-ekonomija-pravo)*, Zadar, 2010, str. 149–150.

odnosno kapacitet osiguravača, tada bi višak rizika trebalo da bude pokriven reosiguranjem. Reosiguranje, u ovom slučaju, može biti izvršeno na dva načina: svaki saosiguravač će reosigurati višak rizika iznad svog kapaciteta, ili će vodeći osiguravač pokriti rizik iznad kapaciteta svih saosiguravača. Osnovni cilj ovakvog pokrivanja rizika je primarna deoba rizika radi njegove neutralizacije i sigurnosti obavljanja delatnosti osiguranja, što je i osnovni ekonomski smisao saosiguranja.³ Pošto smo već pomenuli saosiguranje i reosiguranje, kao mogućnosti zaštite od rizika, definisaćemo ove institute. Poslovi saosiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o osiguranju sa više društava za osiguranje koja su se sporazumela o zajedničkom snošenju i raspodeli rizika. Znači, ovde imamo više osiguravača koji, zajednički, zaključuju ugovor o osiguranju i srazmerno snose rizik, odnosno srazmerno isplaćuju ugovorenu sumu ako dođe do štete, tj. osiguranog slučaja.⁴ Reč je o neposrednoj, horizontalnoj raspodeli rizika između saosiguravača koji individualno preuzimaju svoj deo obaveze. Nijedan saosiguravač ne odgovara za obaveze drugih saosiguravača. Saosiguranje se primenjuje samo u izuzetnim slučajevima, kada se radi o krupnim i teškim rizicima, koje ne može da preuzme jedan osiguravač. Ugovorom o saosiguranju stvara se lančana obaveza nekoliko saosiguravača prema istom osiguraniku. Horizontalnom deobom jednog rizika, svaki od saosiguravača preuzima svoj deo obaveze, odnosno pokriva svoj deo sudelovanja u snošenju rizika. Saosiguranje, u suštini, predstavlja raspodelu jednog rizika na nekoliko delova koje svaki osiguravač preuzima u direktno pokriće iz zajedničkog ugovora ili zajedničke polise osiguranja. Poslovi reosiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o reosiguranju osiguranog viška rizika iznad samopridržaja jednog društva za osiguranje kod drugog društva za osiguranje koje je dobilo dozvolu za obavljanje poslova reosiguranja. Ako jedno osiguravajuće društvo ne može da podnese veliki rizik, koji proističe iz jednog ugovora o osiguranju, odnosno ako taj višak rizika prelazi samopridržaj, pod kojim podrazumevamo iznos ugovorom preuzetih rizika koji društvo uvek zadržava u sopstvenom pokriću i koji može pokriti sopstvenim sredstvima, tada zaključuje ugovor o reosiguranju.⁵ Reosiguranjem se postiže dodatna sigurnost, jer se rizik raspoređuje na veći broj osiguravajućih društava, a posebno što je, po pravilu, društvo koje preuzima funkciju reosiguranja jače. Institucija reosiguranja, koja udružuje osiguravajuća društva, povećava sigurnost osiguranika sa velikim tehničkim i finansijskim potencijalom. Dobra procena rizika direktno utiče na bonitet, odnosno solventnost osiguravajućeg društva.

³ B. Matijević, op. cit., str. 153–154.

⁴ M. Ćurak, D. Jakovčević, *Osiguranje i rizici*, Zagreb, 2007, str. 282.

⁵ I. Andrijanić, K. Klasić, *Tehnike osiguranja i reosiguranja*, Zagreb, 2002, str. 141.

Problem solventnosti je, sa druge strane, direktno povezan sa likvidnošću društva i, najzad, sa mogućnošću prestanka jednog društva usled insolventnosti, odnosno usled pokretanja stečajnog ili likvidacionog postupka protiv tog društva. Margina solventnosti u jednom osiguravajućem društvu uvek mora biti obezbeđena i regulativa EU se, u ovoj oblasti, upravo odnosi na ovaj institut. Naime, obaveza osiguravajućeg društva sastoji se u obezbeđivanju propisane margine solventnosti iz njegove slobodne sopstvene imovine, kao i u garantovanju da će obaveze osiguravajućeg društva na isplatu osigurane sume i naknade štete osiguranicima biti izvršene, kada se nađe u finansijskim teškoćama. Zakonski akti zahtevaju od osiguravajućeg društva da, u svom poslovanju, obezbedi marginu solventnosti u odgovarajućem minimalnom iznosu. Margina solventnosti osiguravajućeg društva odgovara ukupnoj aktivni umanjenoj za nematerijalna ulaganja, aktivna vremenska razgraničenja, gubitak, obaveze (uključujući i matematičku rezervu osiguranja života) i za prenosne pozicije (prenosne premije i rezervisane štete). Osiguravajuće društvo bi trebalo da izračunava marginu solventnosti odvojeno za životna, a odvojeno za neživotna osiguranja.

Problem solventnosti u Evropi i svetu i „Solventnost II”

Problem solventnosti osiguravajućih društava vezujemo i za interese osiguranika i za interese osiguravača, odnosno za interese vlasnika osiguravajućih društava. Finska se, na primer, bavi problemom solventnosti osiguravajućih društava još od pedesetih godina XX veka, a u Evropi je do sedamdesetih godina istog veka, bilo više pokušaja provere solventnosti.⁶ Rizici osiguranja su u SAD u razdoblju od 1969. do 1998. godine bili uzrok za 41% slučajeva nesolventnosti. U svetu se može više od polovine slučajeva nesolventnosti pripisati rizicima koji su u EU, ranije, bili potpuno zanemareni u obračunu minimalnog kapitala osiguravajućeg društva. Inače, u EU nije bilo velikih teškoća sa nesolventnošću osiguravajućih društava. Od 1996. do 2001. bilo je 85 većih teškoća u osiguravajućim društvima, kojima su se bavili supervizori osiguranja.⁷ Od toga, došlo je do zatvaranja osiguravajućih društava u 20 slučajeva, odnosno u 17 društava koja su se bavila imovinskim osiguranjem, a u tri društva koja su se bavila životnim osiguranjem. U 65 slučajeva do zaštite interesa osiguranika došlo je obaveznim ili dobrovoljnim prenosom portfelja,

⁶ J. Komelj, J. Dolničar, *Izazovi i mogućnosti u osiguranju i reosiguranju sa naglaskom na Solventnost II*, prezentacija, 18. susret osiguravača i reosiguravača SORS 2007, Sarajevo, 2007, str. 2.

⁷ J. Komelj, J. Dolničar, op. cit., str. 6.

preuzimanjem društva ili dokapitalizacijom. Kasnije, od 65 pomenutih društava, još je 29 prestalo sa radom. Od 2001. do 2004. došlo je do prestanka rada još 13 osiguravajućih društava koja su se bavila imovinskim osiguranjem, kao i 14 društava koja su se bavila životnim osiguranjem. Osnovni problem vezan za solventnost svodi se na određivanje minimalnog iznosa kapitala koji osiguravajuće društvo mora da poseduje za sigurno poslovanje. Prelaz sa klasičnih ili standardnih modela upravljanja rizikom na interne modele koje će izraditi i, nakon odobrenja nadzornog organa, upotrebljavati pojedini osiguravači, nije ni jednostavan, ni bezopasan, kao ni jeftin. Interno modeliranje omogućava smanjenje varijabilnosti u upravljanju rizikom, mogućnost procene veličine kapitala, a time i efikasniju alokaciju istog u cilju pravilnog vrednovanja odluka i dobijanja odgovora na pitanje šta će se dogoditi ako više stvari odjednom krene loše? Cilj uvođenja „Solventnosti II”, odnosno primene odredaba Direktive EU br. 2009/138/EC,⁸ koja će se primenjivati od januara 2013. godine, jeste uvođenje sveobuhvatnog upravljanja rizikom u cilju zaštite osiguranika.⁹ Sama „Solventnost II” daje mogućnost primene internih modela, prilagođenih svakom osiguravaču, odnosno njegovoj situaciji.¹⁰ Kakav je njihov odnos i šta sve uvođenje internih modela traži od osiguravajućih društava, kao i kako se prati efikasnost internih modela upravljanja rizikom, pitanja su na koja ćemo pokušati da damo odgovor.

Rizici kao uslov insolventnosti osiguravajućih društava

Bitno izmenjeno poslovno okruženje u poslednjih nekoliko godina dovelo je do suočavanja osiguravajućih društava sa brojnim izazovima i rastućim rizicima i istovremeno doprinelo da se kapital i solventnost osiguravača, u odnosu na preuzete obaveze, nađu u fokusu pažnje kako akcionara i osiguranika, tako i države i njenih nadzornih organa. Glavni uzroci insolventnosti osiguravajućih kompanija su:

- rizici osiguranja (tehnički rizici, odnosno rizici na strani pasive bilansa stanja), koji ukazuju na stepen dovoljnosti sredstava rezervi osiguravajućih društava za izvršavanje obaveza i pokriće šteta ili dugova;

⁸ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (OJ L 335/1, 17.12.2009).

⁹ Background to the Solvency II Project, Internet, http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm.

¹⁰ Internet, www.osiguranje.hr.

- rizici imovine (rizici ulaganja, odnosno rizici na strani aktive bilansa stanja), kojima su osiguravajuća društva izložena prilikom ulaganja slobodnih sredstava rezervi i kojima osiguravači moraju kontinuirano upravljati na bazi njihove prethodne detaljne analize i što objektivnije procene; i
- netehnički rizici, koji su prouzrokovani ponašanjem uprave (menadžmenta), kao što je namerno određivanje nižih premijskih stopa kako bi se ostvario brzi prodor na tržište i preuzeo veći tržišni udeo, što kao posledicu ima manjak sredstava za isplatu šteta i troškova poslovanja.¹¹

„Solventnost I” i regulativa EU, definisanje ciljeva „Solventnosti II”

Regulativa solventnosti osiguravajućih društava koja posluju na teritoriji EU bazirana je na izračunavanju i održavanju minimalnog iznosa margine solventnosti, koja treba da omogući stalnu kontrolu i praćenje funkcionalnog odnosa između potrebnog kapitala i preuzetih rizika. Shodno prvoj Direktivi EU za neživotna osiguranja iz 1973. godine (br. 73/239/EEC),¹² obračun margine solventnosti vršio se metodom premijske osnove. Shodno istoj Direktivi, kod osiguranja sa malim procentom ažurnosti u rešavanju zahteva za naknadu štete, prilikom određivanja margine solventnosti koristi se indeks šteta. Istim propisom predviđena je obaveza formiranja minimalnog garantnog fonda u iznosu jedne trećine. Period od sedam godina uzima se u slučaju da osiguravajuće društvo osigurava neke od sledećih rizika – osiguranje kredita, useva i plodova, oluje, grada i mraza, što zavisi od zahtevane margine solventnosti, pri čemu se ona kreće u rasponu od 200.000 do 1.400.000 evra, zavisno od vrste osiguranja. Izračunavanje margine solventnosti za dopunska osiguranja uz osiguranje života podrazumeva primenu istih kriterijuma kao i za neživotna osiguranja, dok se kod poslova upravljanja penzijskim fondovima margina solventnosti izračunava, analogno, kao kod osiguranja života povezanih sa investicijama, zavisno od vrste penzijskog fonda. Prvi propisi kojima se regulisala solventnost kompanija životnih osiguranja u EU predviđali su obavezu formiranja minimalnog garantnog fonda od 800.000 evra, pri čemu se ovaj fond umanjivao za 25% kada su u pitanju osiguravajuća društva sa uzajamnom odgovornošću. Odredbe prvih

¹¹ L. Jauković, V. Kaščelan, *Nova regulativa solventnosti osiguravajućih kompanija u EU – projekat Solventnost II*, str. 77, Internet, <http://www.mnje.com/V/077-084%20MNE%20br5.pdf>.

¹² First Directive 73/239/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance (OJ L 228, 16.8.1973).

direktiva kojima je regulisano tržište osiguranja EU bile su predmet velikog broja analiza, tako da su, u cilju poboljšanja kvaliteta zaštite osiguranika, usledile dopune pomenutih propisa. Naime, kao što smo napred rekli, Evropski parlament i Savet EU su u martu 2002. usvojili Direktivu 2002/13/EC za neživotna osiguranja¹³ i Direktivu 2002/12/EC za životna osiguranja,¹⁴ koja je zamenjena Direktivom 2002/83/EC.¹⁵ Nova zakonska rešenja u EU predviđaju obračun margine solventnosti primenom fiksnih koeficijenata na vrednost ukupnog premijskog prihoda ili prosečnog iznosa šteta (kod neživotnih osiguranja), odnosno na iznos matematičke rezerve (kod životnih osiguranja). Afirmisanje isključivo kvantitativnog pristupa problematici solventnosti, bez analiziranja kvalitativnog aspekta finansijske pozicije osiguravajućeg društva, predstavlja osnovni nedostatak projekta „Solventnost I”. Nove direktive iz 2002. nisu odstranile ključne nedostatke prvobitnih direktiva iz sedamdesetih godina prošlog veka. Naime, minimalni zahtev za kapital trenutno se isključivo računa na osnovu obaveza osiguravajućeg društva, što upućuje na zaključak da se prilikom njegovog određivanja uzimaju u obzir samo osigurani rizici, dok ostali kvantitativni rizici (kao npr. rizik kamatne stope i ostali tržišni rizici) nisu adekvatno uključeni u obračun. Postojeći obračun margine solventnosti imao je za posledicu da su uspešna osiguravajuća društva, formirajući veći iznos tehničkih rezervi i zaračunavajući veće premije, bila prinuđena da izdvajaju veći iznos sredstava za održavanje minimalnog zahtevanog kapitala, što je uticalo na pokušaj mnogih osiguravača da smanje zahtevani kapital putem snižavanja premija i sredstava tehničkih rezervi. Kao dalji nedostatak projekta „Solventnost I” navodi se to što postojeći regulatorni okvir ne sadrži detaljnija pravila o usklađivanju vrednosti imovine i obaveza društava.¹⁶ Stoga aktiva i obaveze mogu biti vrednovane na osnovu različitih pravila, što daje iskrivljenu sliku solventnosti osiguravača i ometa poštenu konkurenciju unutar EU. U sklopu projekta „Solventnost I”, modeli procene solventnosti osiguravajućih društava nisu uvek saglasni a, u nekim slučajevima, čak su i kontradiktorni. Ukoliko osiguravajuće društvo poveća premije za neživotna osiguranja rizik

¹³ Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings (OJ L 77, 20.3.2002).

¹⁴ Directive 2002/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 79/267/EEC as regards the solvency margin requirements for life assurance undertakings (OJ L 77, 20.3.2002).

¹⁵ Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance (OJ L 345, 19.12.2002).

¹⁶ L. Jauković, V. Kaščelan, op. cit., str. 79.

nesolventnosti se smanjuje, dok se, shodno odredbama projekta „Solventnost I”, zahtevani iznos kapitala povećava. S obzirom na navedeno, cilj projekta „Solventnost II” je uspostavljanje koherentnog sistema merenja solventnosti uvažavajući: a) obim usluga osiguranja koje nudi osiguravajuće društvo; b) sposobnost osiguravača da proceni rizik sa kojim se suočava u svom poslovanju; i c) kvalitet sistema upravljanja rizikom. Znači, „Solventnost II” predstavlja poboljšani regulatorni okvir solventnosti osiguravajućih društava putem:

- uvođenja sistema merenja solventnosti zasnovanog na riziku, čime se afirmiše pristup opreznog merenja stepena rizika portfelja osiguravača i proporcionalnog utvrđivanja potrebnog iznosa kapitala; predmetni projekt u analizu uključuje sledeće kategorije rizika: kreditni rizik, tržišni rizik, poslovni rizik, rizik likvidnosti i rizik osiguranja;
- utvrđivanja jedinstvenih pravila za merenje solventnosti osiguravajućih društava, usmeravanjem na holistički pristup kod kojeg se imovina i obaveze vrednuju u skladu sa tržišnim principima;
- podsticanja osiguravača da sprovodi aktivnosti upravljanja rizikom; „Solventnost II” će stimulisati osiguravajuća društva da razvijaju sofisticirane sisteme upravljanja rizikom, tako što će od kompanija koje budu uspešne u predmetnim aktivnostima zahtevati manje iznose kapitala za održavanje solventnosti;
- definisanja zahtevanog iznosa kapitala primenom „standardnog pristupa” ili „internog modela”, što će uticati da se od osiguravajućih društava, koje profitabilno posluju, zahteva manje kapitala za održavanje solventnosti nego od društava sa slabijim poslovnim rezultatima. Agresivna investiciona strategija osiguravača, u smislu investiranja u visokorizičnu imovinu takođe će rezultirati većim zahtevanim iznosom kapitala. Tehnike upravljanja rizikom, kao što su reosiguranje i sl., takođe mogu uticati na redukovanje nivoa rizika, a samim tim i na nivo potrebnog kapitala. Mnoga osiguravajuća društva razvila su visokosofisticirane kompjuterske modele, kako bi testirala efekte različitih događaja na njihove portfelje osiguranja. Ovi modeli mogu se koristiti da se izračuna potreban nivo kapitala, kako bi se osiguravajuće društvo suprotstavilo različitim nepovoljnim događajima koji mogu nastati. Međutim, imajući u vidu visoke troškove internog modela, „Solventnost II” daje mogućnost malim i srednjim preduzećima da kao alternativu koriste tzv. „standardni pristup”, koji će biti zasnovan na riziku i poštovati iste principe kao i interni modeli; i
- podsticanja diverzifikacije rizika osiguravajućih društava, čime se ujedno utiče na njegovo smanjenje. Odredbama projekta „Solventnost I” nisu predviđene

stimulativne mere za ona osiguravajuća društva koja su upravljala svojim poslovanjem u smislu primene adekvatnih strategija redukovanja rizika, u cilju ostvarenja visokog stepena njegove diversifikacije. Navedeno ukazuje da projekat „Solventnost II” prilikom definisanja potrebnog nivoa kapitala, uzima u obzir posvećenost osiguravača problematici diversifikacije rizika.¹⁷

Navedenim izmenama regulatornog okvira pokušaće se sa ostvarenjem bolje povezanosti strukture kapitala i profila rizika osiguravajućeg društva, većeg nivoa fleksibilnosti poslovanja osiguravača, kao i većeg stepena konkurentnosti tržišta osiguranja u zemljama EU. Drugim rečima, „Solventnost II” podstiče osiguravače da unapređuju interne sisteme upravljanja rizikom promovišući princip „što je veći stepen kvaliteta upravljanja rizikom, osiguravajuće društvo je obavezno da drži manji iznos kapitala”.

Tri stuba projekta „Solventnost II”

Projekat „Solventnost II” polazi od tzv. „strukture tri stuba”. Prvim stubom definiše se iznos sredstava koji osiguravajuće društvo mora da obezbedi da bi bilo solventno. Primenom metoda aktuarske matematike, osiguravajućim društvima postavljaju se novi kvantitativni zahtevi u pogledu obezbeđenja minimalnog iznosa kapitala. Takođe, uvodi se novi način obračuna tehničkih rezervi, koji pretpostavlja vrednovanje imovine i obaveza modelom realne procene – takozvane „najbolje procene”.¹⁸ Drugi stub projekta „Solventnost II” analizira solventnost osiguravača sa kvalitativnog aspekta (time uključujući onu izloženost riziku koja ne može biti merena korišćenjem matematičkog aparata) i definiše okvir kontrole nadzornih organa. U drugom stubu će biti uređen proces upravljanja onim rizicima koji ne budu kvantitativno uvažavani u obračunu potrebnog kapitala. Poseban naglasak stavljen je na potrebu obezbeđenja visokog kvaliteta procesa upravljanja poslovima osiguranja i upravljanja ljudskim resursima, kao i na neophodnost intenzivnog razvoja internog sistema kontrole. Imajući u vidu rast kompleksnosti poslova osiguranja i tehnika upravljanja rizicima u budućnosti, nameće se potreba za afirmisanjem procesa nadzora osiguranja, koji zahteva visokokvalifikovani kadar za kvalitetno obavljanje predmetnih aktivnosti. Ukazujući na činjenicu da efikasno upravljanje i kontrola osiguravača mogu doprineti smanjenju njihove izloženosti operativnom riziku, „Solventnost II” takođe potencira i ulogu i odgovornost koju imaju članovi uprave osiguravajućih društava. Drugi stub će dopunjavati prvi i pre svega će uređivati

¹⁷ L. Jauković, V. Kaščelan, ibidem, str. 80.

¹⁸ L. Jauković, V. Kaščelan, ibidem, str. 81.

kontrolu.¹⁹ Treći stub projekta „Solventnost II” osmišljen je sa namerom da se poveća transparentnost i dostupnost informacija svim tržišnim učesnicima, odnosno u cilju učvršćivanja mehanizama tržišta. Ovim stubom predviđeno je uvođenje novih računovodstvenih standarda zasnovanih na tzv. fer vrednosti, podržanih tržišno orijentisanim procenama kapitala, čime će se steći potpunija slika o stanju solventnosti osiguravača, a time i poboljšati zaštita kako osiguranika tako i akcionara. Treći stub će uređivati, pre svega, podnošenje izveštaja, odnosno sve ono što je povezano sa preglednošću poslovanja osiguravajućeg društva.²⁰ Nasuprot postojećim modelima za određivanje margine solventnosti shodno projektu „Solventnost I”, prilikom obračuna minimalnog zahtevanog kapitala, kao i zahtevanog solventnog kapitala prema projektu „Solventnost II”, uzimaju se u obzir svi rizici sa kojima se suočava osiguravajuće društvo na tržištu, što ukazuje na činjenicu da propisani iznos kapitala reflektuje kako rizik osiguranja, tako i kreditni rizik, rizik poslovanja, tržišni rizik i rizik likvidnosti.²¹ Dakle, namera je da se formiranjem ovih graničnih vrednosti i njihovom procenom za mnogo kraće periode, obezbedi veći stepen zaštite osiguranika i drugih korisnika osiguranja od neočekivanih gubitaka.

Primena projekta „Solventnost II”

Razlozi za primenu projekta „Solventnost II” su veliki. Postavlja se pitanje kakve će stvarne posledice on izazvati, imajući u vidu neke aktuelne promene u vezi sa početkom primene tog projekta. No, pre nego što toj temi posvetimo pažnju, analiziraćemo neke od posledica koje bi trebalo da nastanu primenom „Solventnosti II”. One bi trebalo da se ogledaju, posebno, kod: – planiranja obima potrebnog kapitala i rezervisanja; – definisanja potrebne premije i sadržaja proizvoda osiguranja; – ostvarivanja investicionih profita; – prenosa rizika, – povezivanja osiguravajućih društava; – organizovanja strukture osiguravajućeg društva; – preglednosti poslovanja; – nove uloge državnih nadzornih organa. Kad govorimo o uticaju „Solventnosti II” na proizvode osiguranja, taj uticaj će doprineti ograničenju pojedinih pokrića, skupljoj premiji pojedinih proizvoda, prenošenju rizika na osiguranika, odbijanju pokrića za pojedine rizike. Posledica svega toga najverovatnije će biti još veća individualizacija rizika. Kad su u pitanju osiguravajuća društva u Republici Srbiji, kao i u ostalim zemljama bivše SFRJ, dugoročno gledano, posledice primene „Solventnosti II” će biti iste kao i

¹⁹ L. Jauković, V. Kaščelan, *ibidem*, str. 82.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ J. Komeļj, J. Dolničar, *op. cit.*, str. 11.

u EU, ali će ih, prvo, prouzrokovati zahtevi reosiguravača. Zbog toga će biti potrebno puno ulaganja energije i sredstava u programsku opremu, kvalitet podataka i stalnu analizu podataka zbog individualizacije rizika. Osiguravajuća društva će biti bolje upoznata sa svojom finansijskom izloženošću i tome će prilagoditi investicionu politiku, a kao posledica će se pojaviti zahtevi za nižim kapitalom, zbog čega će nastati i konkurentnija premija. Osiguravajuća društva će tražiti ulaganje u manje rizične i dugoročne investicije sa nižim prihodima, a posledica će biti pritisak na dizanje premija. To će, u zemljama našeg regiona, prouzrokovati potrebu za razvojem finansijskog tržišta i mogućnosti za ulaganje u inostranstvo.²² Kad je u pitanju prenos rizika, to je jedan od bitnih načina smanjivanja izloženosti rizicima, što se može postići: a) reosiguranjem; b) promenom proizvoda osiguranja ili prekidom poslovanja u pojedinačnim poslovnim linijama (prenos rizika na osiguranika); c) finansijskim instrumentima, kao što su obveznice za mortalitet i obveznice za katastrofe, dugoročne opcije i dr. (prenos rizika na finansijsko tržište). Sve ovo ukazuje na to, da će odluka o reosiguranju biti jedan od ključnih načina smanjenja rizika. Zbog toga, neminovno, mora doći do promene odnosa između reosiguravača i osiguravača.²³ I na teritorijama zemalja bivše SFRJ doći će do povećanja potrebe za reosiguranjem. Ali ne kod svih društava koja se bave reosiguranjem, već kod onih koja imaju veći bonitet. Kad je u pitanju udruživanje, odnosno spajanje osiguravajućih društava, mora se reći da će „Solventnost II” predstavljati dodatni katalizator tog spajanja, zbog uštede troškova u prilagođavanju, koje prati udruživanje. Napred smo rekli da je došlo do izmene u određivanju početka primene projekta „Solventnost II”. Prvobitno je bilo predviđeno da primena projekta „Solventnost II” počne u novembru 2012. godine. Naime, 24. novembra 2010. usvojena je prva Direktiva „Omnibus”, kojom se jedanaest postojećih direktiva iz područja finansijskih usluga uskladilo sa propisima koji uređuju rad novonastalih evropskih regulatora, a pre svega se to odnosi na nadzorni organ EIOPA.²⁴ Ali Evropska komisija izradila je predlog Direktive „Omnibus II”, kojom se iz istog razloga menja Direktiva o prospektu i Direktiva koja uređuje projekat „Solventnost II”. Predlog Evropske komisije detaljno definiše delokrug i ovlašćenja regulatora, što uključuje i mogućnost pripreme tehničkih standarda i rešavanja nesuglasica između regulatora država članica. Predložene izmene

²² J. Komelj, J. Dolničar, ibidem, str. 43.

²³ J. Komelj, J. Dolničar, ibidem, str. 44.

²⁴ EIOPA je deo Evropskog sistema za finansijski nadzor koji se sastoji od tri evropska nadzorna organa. To je nezavisno savetodavno telo Evropskog parlamenta, Saveta Evropske unije i Evropske komisije.

Direktive „Solventnost II” uključuju i odredbe prema kojima EIOPA preuzima specifične obaveze. Između ostalog, EIOPA je dužna da osigura primenu harmonizovanih tehničkih pristupa u korišćenju rejtinga kod obračuna potrebnog solventnog kapitala.²⁵ Tim izmenama se, u stvari, pomera datum primene Direktive „Solventnost II” na 1. januar 2013. godine, a prema tom predlogu Evropska komisija bi dobila ovlašćenja za donošenje prelaznih mera ukoliko proceni da su takve mere potrebne kako bi se izbegli poremećaji na tržištu osiguranja pri prelasku na režim „Solventnost II”.²⁶

Uticaj projekta „Solventnost II” na osiguravajuća društva u Srbiji

Analiziraćemo primenu projekta „Solventnost II” u Republici Srbiji, a to će se odnositi i na ostale zemlje bivše SFRJ, osim na Republiku Sloveniju, s obzirom na to da je ona članica EU. Na teritoriji Srbije i regiona, s obzirom na malo tržište, verovatno je da će, dugoročno, biti prisutna i mala osiguravajuća društva. Kad kažemo „mala društva”, to kažemo sa aspekta prava zemalja EU. Ta društva će biti udružena u neku osiguravajuću organizaciju, jer će time smanjiti fiksne troškove za razvoj. Kad je u pitanju organizacija osiguravajućih društava sa aspekta savladavanja rizika na području Srbije, ona će biti malo drugačija u odnosu na EU. Naime, organizaciona struktura će biti dopunjena jedinicama koje su potrebne za savladavanje rizika. Tu se misli na odbore za savladavanje rizika. Zatim, već postojeće organizacione jedinice, u okviru osiguravajućeg društva, dobiće nove aktivnosti, koje će se sastojati u rukovođenju i organizovanju operativnih jedinica, kao i u nadzoru.²⁷ Na kraju, neke od današnjih organizacionih jedinica u društvu će se spojiti. Tu mislimo, pre svega, na aktuare i finansijski sektor u društvu. U stvari, najlogičnije je da se početak aktivnosti vezane za savladavanje rizika postavi u ove organizacione jedinice (aktuari, finansijski sektor). No, veoma je bitna i promena kod onih koji odlučuju u osiguravajućim društvima. Tu mislimo na promene kod samih lica koja čine upravu, odnosno menadžment društva. Odluke će se uvek usvajati s obzirom na to kakav je rizik za ostvarivanje zahtevanih poslovnih rezultata prihvatljiv za osiguravajuće društvo. Zatim, veoma je važna i uloga državnih nadzornih organa. Uloga nadzornih institucija će se bitnije promeniti u oblasti

²⁵ Internet, <https://ktn.innovateuk.org/web/financialservicesktn/articles/-/blogs/omnibus-ii-directive-suggests-far-more-wide-ranging-transitional-measures-referenced>.

²⁶ Internet, www.osiguranje.hr.

²⁷ J. Komelj, J. Dolničar, op. cit., str. 47.

provere ispunjavanja određenih normativnih zahteva i pokazatelja. Naime, navedena provera će se pretvoriti u kvalitativnu kontrolu strukture i uspešnosti poslovanja osiguravajućeg društva. Nadzorni organi će svoje znanje iz poznavanja propisa tako morati da dopune praktičnim poznavanjem delovanja finansijskog tržišta i tržišta osiguranja.²⁸ Na području tržišta osiguranja u zemljama Srbije, uticaj „Solventnosti II” će nastati, pre svega, zbog: a) preuzimanja određenih pravila „Solventnosti II” u zakonodavstvo Srbije; b) priključenjem ili pripremom za ulazak u EU; c) preko reosiguranja; i d) preko osiguravajućih društava koja su u vlasništvu vlasnika iz zemalja EU.²⁹ Postavlja se pitanje da li projekat „Solventnost II” može da smanji verovatnoću nastanka insolventnosti osiguravajućih društava. Ako pogledamo navedeno, odnosno ako pogledamo odredbe navedene Direktive, onda može, ali kakva je situacija u praksi? Projekat „Solventnost II” usmeren je na savladavanje većeg broja rizika (među njima su i rizici nepotpune politike upravljanja rizicima, nepotpune organizacije preuzimanja u osiguranje, poslovne strategije poslovanja, kontrole procesa i osposobljenosti rukovodstva, neočekivanih akumulacija, koji su do sada prouzrokovali najveći broj nesolventnosti u EU). Isto tako, predviđeno je i sprovođenje testova stresa koji će stimulisati ekstremne scenarije za jedno osiguravajuće društvo. Po mišljenju mnogih, te mere će delovati preventivno, kako se ne bi počeli pojavljivati brojniji stečajni postupci kao posledica promene klime, napretka tehnologije i rizika kojih možda osiguravajuća društva još nisu dovoljno svesna. Kod „Solventnosti II” je reč o ključnom misaonom preskoku u načinu poslovanja, koji proističe iz ispunjavanja formalnih zahteva u sadržajno savladavanje delatnosti osiguranja. Toga moraju da budu svesni svi u osiguravajućem društvu, a naročito rukovodstvo, nadzorni organi i vlasnici.³⁰ Država i pojedinačna osiguravajuća društva morali bi što pre da uvide neophodnost uspostavljanja sistema savladavanja rizika, kao što to predviđa „Solventnost II”, što je značajno i za preživljavanje osiguravajućih društava i za olakšano priključenje Srbije Evropskoj uniji. Kad je u pitanju naša država i region u kojem se ona nalazi, moramo da se osvrnemo i na status osiguravajućih društava u odnosu na njihovo poslovanje i njihov bonitet. Isto tako, moramo reći da, za razliku od bankarskog sektora, u kojem dominiraju međunarodne grupacije, u sektoru osiguranja još su na prvim mestima domaće osiguravajuće kompanije. No, može se primetiti da u regionu dolazi do strateškog zaokreta koji još nije počeo da daje rezultate, ali bi to trebalo da se ostvari uskoro, tj. umesto

²⁸ J. Komelj, J. Dolničar, *ibidem*, str. 51.

²⁹ J. Komelj, J. Dolničar, *ibidem*, str. 36.

³⁰ J. Komelj, J. Dolničar, *ibidem*, str. 53.

povećanja udela na tržištu, što je do sada bio slučaj, osiguravači su težište poslovanja prebacili na profitabilnost.³¹ Navešćemo vodeća osiguravajuća društva, odnosno grupacije osiguravajućih društava u regionu, odnosno u tzv. regiji „Adrija”: 1. „Triglav grupa”; 2. „Croatia grupa”; 3. „Agram grupa”; 4. „Zavarovalnica” Maribor; 5. „Adriatic Slovenica”; 6. „Vzajemna Health”; 7. „Generali group”; 8. „Kvarner Vienna Insurance Group”; 9. „Dunav grupa”; 10. „Allianz”; 11. „Grawe grupa”; 12. DDOR; 13. „Sava RE grupa”; 14. „Merkur grupa”; i 15. „Uniqua grupa”.³²

Zaključak

Globalna ekonomska i finansijska kriza povećala je pritisak na poslovanje, kao i na finansijske rezultate osiguravajućih društava. Uz stalni pritisak na prihode od premija, kvalitet finansijske imovine i optimizaciju procesa upravljanja štetama, tu je i pojačan nadzor regulatornih tela, koji pred sektor osiguravača i u regionu, a naročito u Srednjoj Evropi, postavlja nove, dodatne izazove. Međutim, najveći izazov koji stoji pred evropskim osiguravajućim društvima je, apsolutno, projekat „Solventnost II”. U svetlu novih promena propisa, osiguravači su suočeni s dva izazova. S jedne strane, moraju osigurati potpunu usklađenost sa projektom „Solventnost II”, dok im se s druge strane pojavljuju nove poslovne i finansijske prilike koje nove prilike i nova regulativa ove oblasti donosi. S obzirom na složenost i važnost nove regulative, biće teško u kratkom roku prepoznati i u pravoj meri iskoristiti nove strateške prilike. Ipak, ako dugoročno gledamo, kvalitetno postavljanje ciljeva i uspešna primena sistema upravljanja rizicima omogućiće veliki iskorak u odnosu na konkurenciju, zatim u odnosu na druga osiguravajuća društva, kao i u odnosu na tržište osiguranja u celini. To, uostalom, zahteva navedeni projekat. Kao što smo već rekli, „Solventnost II” će se primenjivati od januara 2013. godine. Na prvi pogled se može reći da ima dosta vremena do primene ovog akta, ali su osiguravači u drugim zemljama već počeli sa usklađivanjem svojih akata i sa potrebnim pripremnim aktivnostima. Sve promene vezane za uvođene projekta „Solventnost II” su veoma složene, a za njihovo sprovođenje ima malo vremena. Nova regulativa u ovoj oblasti obuhvata, pre svega, razvoj i primenu okvira za upravljanje rizicima na nivou celog osiguravajućeg društva, zatim izradu metodologije za merenje i upravljanje rizicima, kao i obračun regulatornog

³¹ Izvor, Internet, <http://www.bankamagazine.hr/Naslovnica/Komentariianalize/tabid/138/View/Details/ItemID/61160/ttl/Osiguranja-Regijom-dominiraju-lokalni-igraci/Default.aspx>.

³² Ibidem.

kapitala. Isto tako, bitna je i transparentnost, što se ogleda kroz javna obaveštenja o poslovanju osiguravajućeg društva, odnosno o finansijskim podacima vezanim za to poslovanje, kao i o sistemu upravljanja rizicima. To znači da „Solventnost II” traži veću sofisticiranost, kao i dalji razvoj aktuarskih metodologija i tehnika. Osim toga, potrebno je razviti i informatička rešenja koja su nužna za obezbeđenje pravilne primene i funkcionisanja ključnih procesa, metodologija i izveštajnih zahteva koje novi propisi traže. Praksa pokazuje da je optimalan način usklađivanja sa „Solventnosti II” provođenje tzv. „analize jaza”, kojom se stiče uvid u postojeće i željeno stanje usklađenosti sa propisima, kao i definisanje konkretnih ciljeva i akcija.³³ Već sada je u osiguravajućim društvima potrebno edukovati ne samo viši menadžment, već i sve zaposlene na ključnim funkcijama u društvu (u finansijskom sektoru, zatim među aktuarima, u sektoru koji se bavi upravljanjem rizicima, itd.), kako bi im se objasnili novi propisi. Uz sve kvalitativne zahteve koje definiše „Solventnost II”, sprovodi se i peta po redu kvantitativna studija uticaja (tzv. QIS 5) kojoj je cilj da pokaže kako će izgledati finansijska pozicija osiguravajućih društava u svetlu novih propisa, sa naglaskom na adekvatnost kapitala. Iskustva iz prethodnih kvantitativnih studija uticaja govore da uspešno popunjavanje navedene studije QIS 5 zahteva dosta truda, vremena i novca.

THE IMPACT OF IMPLEMENTATION OF THE SOLVENCY II PROJECT (EU DIRECTIVE No. 2009/138/EC) ON INSURANCE UNDERTAKINGS IN SERBIA

SUMMARY

The global economic and financial crisis has increased pressure on business of insurance undertakings. There is constant pressure relating to premium incomes, quality of financial property and optimisation of the process of damage management, this also including increased supervision of regulatory bodies. The challenge European insurance undertakings will face is the EU Directive No. 2009/138/EC or “Solvency II!”. Insurance undertakings should now ensure the adjustment of their business with the provisions of the “Solvency II” Directive, while on the other hand, new business and financial opportunities present themselves. In the long term, qualitative setting of targets and successful implementation of the system of risk management will enable a big step forward over competitors. But, there is a problem with the implementation of this Directive, what is mentioned in the “Omnibus II” Directive proposal submitted by the

³³ Solventnost II na vidiku: Fokus na upravljanju rizicima, Internet, <http://www.bankamagazine.hr/Magazin/Arhivatiskanogizdanja/tabid/80/brojid/44/ItemId/61589/Default.aspx>.

European Commission (Omnibus I Directive was adopted in November 2010) according to which the European Commission would be authorised to adopt transitional measures if it assesses that market disturbances have occurred by the implementation of the “Solvency II” Directive. Concerning Serbia, the impact “Solvency II” may exert will be caused by the following reasons: a) possible taking over and implementation of the “Solvency II” rules; b) preparations for the accession to the EU; c) reinsurance; and d) insurance undertakings owned by owners from the EU countries.